

บทที่ 8

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

8.1 สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “บทบาททางสังคมของเสาหาบียาตในสมัยนบีมุหัมมัด ﷺ กับการประยุกต์ใช้กับสตรีไทยมุสลิมในสังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย” เป็นการวิจัยประยุกต์โดยเก็บข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณเพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทต่างๆ ของเสาหาบียาตในยุคสมัยของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ และศึกษาระดับการปฏิบัติตามบทบาทเสาหาบียาตของสตรีไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ อีกทั้งเพื่อสังเคราะห์ข้อเสนอแนะในการพัฒนาบทบาทสตรีไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยในปัจจุบันให้สอดคล้องกับบทบาทเสาหาบียาต โดยแบ่งขั้นตอนการวิจัยเป็น 4 ขั้นตอนดังนี้คือ

ตอนที่ 1 ศึกษาเอกสาร โดยใช้ระเบียบวิธีทางประวัติศาสตร์ เพื่อวิเคราะห์บทบาทต่างๆ ของเสาหาบียาตในยุคสมัยของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ใน 4 ด้าน คือ 1) ด้านสังคมและวัฒนธรรม 2) ด้านเศรษฐกิจ 3) ด้านการศึกษา และ 4) ด้านการเมือง

ตอนที่ 2 เก็บข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถามกับผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งประกอบด้วยสตรีไทยมุสลิมที่ดำรงตำแหน่งเป็นคณะกรรมการหรือเป็นแกนนำใน 6 องค์กรของสตรีมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยจำนวน 90 คน เพื่อวิเคราะห์ระดับการปฏิบัติตามบทบาทเสาหาบียาตของสตรีไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยในปัจจุบัน

ตอนที่ 3 เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ทรงคุณวุฒิจากสถาบันตุลาการ สถาบันศาสนาและสถาบันการเมือง จำนวน 8 คน โดยใช้วิธีแบบเฉพาะเจาะจงเพื่อยืนยันผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณในตอนที่สอง และเพื่อศึกษาความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาบทบาทของสตรีไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยให้สอดคล้องกับบทบาทของเสาหาบียาต

ตอนที่ 4 เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสนทนากลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิจากตัวแทนองค์กรสตรีมุสลิมและนักวิชาการจำนวน 8 คน โดยใช้วิธีแบบเฉพาะเจาะจงเพื่อสังเคราะห์ข้อเสนอแนะในการพัฒนาบทบาทของสตรีไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยให้สอดคล้องกับบทบาทของเสาหาบียาต

สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลมีดังนี้

1. เอกสารและตำราที่เป็นแหล่งข้อมูลหลักและแหล่งข้อมูลเสริม เพื่อศึกษาวิเคราะห์ บทบาทต่างๆ ของเสาหาบียาตในยุคสมัยของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ใน 4 ด้าน คือ 1) ด้านสังคมและวัฒนธรรม 2) ด้านเศรษฐกิจ 3) ด้านการศึกษา และ 4) ด้านการเมือง

2. แบบสอบถาม เกี่ยวกับระดับการแสดงบทบาทในด้านต่างๆ ของสตรีไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยในปัจจุบัน ซึ่งมี 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามที่เกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบ Check-list

ตอนที่ 2 แบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มีคำตอบ 5 ระดับของลิเคิร์ต (Likert's Scale)

3. แบบสัมภาษณ์เพื่อการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งเป็นแบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างและเป็นคำถามลักษณะปลายเปิดเกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาบทบาทของสตรีไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยให้สอดคล้องกับบทบาทของเสาหาบียาต

4. แบบคำถามเพื่อการจัดสนทนากลุ่มเกี่ยวกับข้อเสนอแนะในการพัฒนาบทบาทของสตรีไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยให้สอดคล้องกับบทบาทของเสาหาบียาต

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลตามลักษณะของมูลดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลที่ได้จากเอกสารและตำรา ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการอุปนัยในการวิเคราะห์ข้อมูล พร้อมกับนำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนาวิเคราะห์

2. ข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้จากแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้วิเคราะห์แบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปด้วยการหาค่าต่อไปนี้

2.1 ค่าความถี่และค่าร้อยละ (Percentage) ใช้วิเคราะห์เกี่ยวกับสถานภาพผู้ตอบแบบสอบถาม

2.2 ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Arithmetic Mean) หรือค่า (μ) เพื่อวิเคราะห์ระดับการปฏิบัติตามบทบาทเสาหาบียาตของสตรีไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

2.3 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อวิเคราะห์การกระจายของข้อมูลเป็นรายข้อและภาพรวม

3. ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ เรียบเรียงเป็นตารางพร้อมกับแจกแจงความถี่ของแต่ละความเห็นแล้วนำมาตีความพร้อมกับสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Induction) เพื่อยืนยันผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณและเพื่อทราบถึงสาเหตุที่ทำให้สตรี

ไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่ได้แสดงบทบาทที่ควรจะเป็นเหมือนกับบรรดาเสาะหาบียาต พร้อมกับทราบถึงแนวทางในการพัฒนาบทบาทของสตรีไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยให้สอดคล้องกับบทบาทของเสาะหาบียาต

4. ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ แล้วนำมาตีความพร้อมกับสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Induction) เพื่อได้ข้อเสนอแนะในการพัฒนาบทบาทของสตรีไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้สอดคล้องกับบทบาทของเสาะหาบียาต

ข้อค้นพบจากการวิจัยได้ตอบคำถามวิจัยตามวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. ข้อค้นพบเพื่อตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 1 ว่า เสาะหาบียาตในยุคสมัยของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ได้แสดงบทบาทต่างๆ ทางสังคมอย่างไรบ้าง

ผลการวิจัยพบว่า เสาะหาบียาตในสังคมยุคสมัยของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ได้แสดงบทบาทต่างๆ ใน 4 ด้านดังนี้

1) ด้านสังคมและวัฒนธรรม

เสาะหาบียาตในยุคสมัยของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ได้แสดงบทบาททางสังคมในหลายด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการส่งเสริมความดีและห้ามปรามความชั่ว เช่น ให้การช่วยเหลือและปกป้องท่านนบีมุหัมมัด ﷺ เผยแผ่ศาสนาอิสลามทั้งโดยเปิดเผยและอย่างลับๆ ช่วยเหลือสังคมโดยการให้ที่พักพิงแก่ผู้อพยพ บริจาคทานช่วยเหลือคนยากจนและเด็กกำพร้า ยับยั้งและห้ามปรามในสิ่งที่ไม่ถูกต้องในสังคม ตลอดจนรับใช้สังคมในด้านอื่นๆ ตามความจำเป็นในบริบทของสังคมสมัยนั้น เสาะหาบียาตยังมีส่วนร่วมในบทบาทกิจกรรมศาสนาที่เป็นเชิงสังคม เช่น การละหมาดญะมาอะฮ์ (ร่วมกัน) ที่มีสยิดทั้งที่เป็นละหมาดฟริฎู 5 เวลา ละหมาดวันศุกร์และละหมาดสุนัตต่างๆ รวมถึงการอิติกาฟในมัสยิดและการละหมาดวันอีดที่มัสยิดของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ นอกจากนี้เสาะหาบียาตยังมีบทบาทสำคัญในกระบวนการสร้างครอบครัวตามครรลองของอิสลาม ตั้งแต่การเลือกคู่ครอง การเรียกร้อยค่ามะฮัรตามอัฏภาที่ไม่ง้อให้เกิดอุปสรรคต่อการแต่งงาน การจัดเลี้ยงและเฉลิมฉลองงานวะลิมะฮ์ให้เป็นไปตามสุนนะฮ์ของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ตลอดจนการดูแลกิจการภายในบ้านซึ่งประกอบด้วยการปรนนิบัติสามี การดูแลเลี้ยงดูบุตรและงานจิปาละต่างๆ ภายในบ้าน เช่น การทำอาหาร การทำความสะอาดบ้าน การให้บริการและต้อนรับแขก ตลอดจนงานอื่นๆ ที่เป็นการดูแลงานบ้านโดยรวม

ส่วนในด้านวัฒนธรรมเสาะหาบียาตมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการแต่งกายให้สอดคล้องกับหลักการอิสลาม สืบทอดวัฒนธรรมเสริมความงามและการใช้เครื่องประดับ การใช้

สุนทรียภาพของเสียงเพลงเพื่อสันตนาการในโอกาสและงานต่างๆ เช่น งานสังสรรค์เฉลิมฉลองวัน
 อีด งานพิธีมงคลสมรส งานส่งตัวเจ้าสาว เป็นต้น รวมถึงการร้องเพลงเพื่อความบันเทิงเพลิดเพลิน
 ทั่วไปในครอบครัว นอกจากนี้เศาะหาบียาตยังมีบทบาทในวัฒนธรรมการเล่นอีกด้วย ทั้งใน
 ฐานะที่เป็นผู้แสดงการเล่น การผลิตของเล่นตลอดจนเป็นผู้ชมการแสดงการเล่น ทั้งนี้เพื่อ
 สนองตอบธรรมชาติความต้องการของมนุษย์ในด้านการสันตนาการและเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ
 ภายใต้กรอบที่อิสลามอนุมัติ

2) ด้านเศรษฐกิจ

เศาะหาบียาตในยุคสมัยของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ มีสิทธิในทางทรัพย์สินหลายประการ เช่น
 สิทธิในการเรียกค่าสินสอดหรือสอดากเมื่อมีคนมาสู่ขอแต่งงานกับนาง สิทธิในการเรียกค่ามุดอะฮ์
 เมื่อนางถูกหย่า สิทธิที่จะได้รับปัจจัยยังชีพในฐานะที่เป็นภรรยา สิทธิในกองมรดกในฐานะที่เป็น
 ทายาท สิทธิในการทำนิติกรรมสัญญาเกี่ยวกับทรัพย์สิน ในฐานะที่เป็นผู้ครอบครองทรัพย์สินและ
 สิทธิในส่วนแบ่งทรัพย์สินสงครามในฐานะผู้ที่มีส่วนร่วมในสมรภูมิสงคราม ตลอดจนพวกนางมีสิทธิ
 ในการเรียกร้อยค่าสินไหมทดแทนในฐานะที่เป็นผู้ถูกละเมิด นอกจากนี้เศาะหาบียาตบางท่านมี
 บทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจโดยการประกอบอาชีพแสวงหารายได้เพื่อสนองตอบปัจจัยยังชีพของ
 ตนเองและครอบครัวหรือเพื่อเสริมเศรษฐกิจในครอบครัวให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น ลักษณะ
 กิจกรรมทางเศรษฐกิจของเศาะหาบียาตในยุคสมัยของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ มีหลายลักษณะตาม
 บริบทของสังคมเศรษฐกิจในยุคสมัยนั้น ซึ่งมีทั้งในภาคการผลิต เช่น ผลิตงานประเภทหัตถกรรมถัก
 ทอและตัดเย็บเสื้อผ้าอาภรณ์จากเครื่องหนัง งานด้านการเกษตรและการเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น และภาค
 การบริการ เช่น บริการสาธารณสุข บริการเสริมสวย รับจ้างเป็นแม่นมและเลี้ยงเด็ก รับจ้างเป็น
 แม่บ้าน เป็นต้น นอกจากนี้เศาะหาบียาตบางท่านประกอบอาชีพค้าขาย ซึ่งนอกจากเกษตรกรรมแล้ว
 การค้าขายเป็นฐานเศรษฐกิจที่สำคัญประการหนึ่งของสังคมมะดีนะฮ์ในสมัยนั้น

3) ด้านการศึกษา

เศาะหาบียาตในยุคสมัยของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ มีความสนใจและตื่นตัวต่อการศึกษาเป็น
 อย่างมาก พวกนางสามารถเข้าถึงการศึกษาอย่างเท่าเทียมกันกับบรรดาเศาะหาบะฮ์ที่เป็นชายทั้ง
 การศึกษาในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เศาะหาบียาตมีส่วนร่วมในบทบาทการศึกษา
 ตามสถาบันต่างๆ ที่ทำหน้าที่ให้การศึกษาในเวลานั้น เช่น สถาบันคารุลอรัคม สถาบันมัศยิดและ
 สถาบันอัลศุฟพะฮ์ นอกจากนี้เศาะหาบียาตบางท่านเข้าไปสนทนาปัญหาโดยตรงกับท่านนบีมุหัม
 มัด ﷺ ในข้อปลีกย่อยต่างๆ ที่เกี่ยวกับอิบาเดฮ์ มุอามะลาต มุนากะหาต ญินายาตและอื่นๆ ที่
 เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของพวกนาง ข้อเสนอของพวกนางกับท่านนบีมุหัมมัด ﷺ เป็น
 คุณประโยชน์อย่างมหาศาลต่อองค์ความรู้ของอิสลามซึ่งถูกบันทึกลงในตำราต่างๆ เพื่อเป็นมรดก

ทางวิชาการอิสลามให้แก่ชนรุ่นหลังสืบต่อไป เศาะหาบียาตบางท่านมีบทบาทสำคัญในการสืบสานถ่ายทอดและพิทักษ์รักษาสุนนะฮ์ของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ จนบางท่านกลายเป็นแหล่งอ้างอิงความรู้ทางวิชาการอิสลามและเป็นผู้ชี้ขาดในข้อพิพาททางศาสนาหลังจากท่านนบีมุหัมมัด ﷺ เสียชีวิต

4) ด้านการเมือง

เศาะหาบียาตในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ มีความเข้าใจ มีจิตสำนึกและมีบทบาทในทางการเมืองในบริบทของสังคมในยุคนี้ได้อย่างชัดเจน พวกนางเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองอย่างเคียงบ่าเคียงไหล่กับบรรดาเศาะหาบะฮ์ชายทุกประการ เช่น การบัยอะฮ์ (การให้การสัตยาบัน) การอิเจเราะฮ์ การญิฮาดในสมรภูมิต่างๆ การให้การปรึกษาหารือในกิจการของรัฐ และการให้การคุ้มครองความปลอดภัยแก่บุคคลอื่น เป็นต้น

2. ข้อค้นพบเพื่อตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 2 ว่า สตรีไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยในปัจจุบันได้แสดงบทบาทตามเศาะหาบียาตในยุคสมัยของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ หรือไม่ และปฏิบัติอยู่ในระดับใด

ผลการวิจัยพบว่า สตรีไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยได้ปฏิบัติตามบทบาทของเศาะหาบียาตทั้ง 4 ด้านอยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = 3.37$, S.D. = .88) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ทุกด้านของบทบาทอยู่ในระดับปานกลาง โดยบทบาทด้านสังคมและวัฒนธรรม และบทบาทด้านเศรษฐกิจมีระดับสูงสุดเท่ากันคือ ค่าเฉลี่ยเลขคณิตเท่ากับ 3.44 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .91 และ .92 ตามลำดับ รองลงมาคือบทบาทด้านการศึกษา ($\mu = 3.31$, S.D. = .89) และตามด้วยบทบาทด้านการเมือง ($\mu = 3.29$, S.D. = .78)

3. ข้อค้นพบเพื่อตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 3 ว่า มีข้อเสนอแนะในการพัฒนาบทบาทของสตรีไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยในปัจจุบันให้สอดคล้องกับบทบาทของเศาะหาบียาตในยุคสมัยของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ได้อย่างไรบ้าง

ผลการวิจัยพบว่า ในการพัฒนาบทบาทสตรีไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยในปัจจุบันให้สอดคล้องกับบทบาทเศาะหาบียาตมีข้อเสนอแนะที่เป็นแนวทางและกลไกดังต่อไปนี้

1. รมรณรงค์ เผยแผ่องค์ความรู้เกี่ยวกับเศาะหาบียาตในทุกมิติอย่างทั่วถึงทุกระดับของสังคมผ่านกระบวนการศึกษาทั้งที่เป็นการศึกษาในระบบและนอกระบบทุกรูปแบบ

2. สร้างความเข้าใจและความตระหนักแก่ผู้นำมุสลิมในทุกๆระดับชั้นในความจำเป็นที่
จะต้องส่งเสริมบทบาทของสตรีไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ตามบทบาท
ของเสาหาบียาต
3. สร้างผู้นำสตรีมุสลิมรุ่นใหม่ที่มีความรู้ศาสนาอย่างครอบคลุมและเข้าใจบริบทของสังคม
ให้เพิ่มมากขึ้นเพื่อเป็นแกนนำการเปลี่ยนแปลง
4. พัฒนานวัตกรรมการศึกษาศาสนาของสังคมมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ใหม่ให้
ครอบคลุมตามเจตนารมณ์และเป้าหมายของการศึกษาในอิสลามที่มีดุลยภาพระหว่างตัว
บทกั๊บบริบท
5. เปิดพื้นที่ให้สตรีไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีส่วนร่วมในองค์กรศาสนา
ทั้งในระดับหมู่บ้าน ระดับจังหวัดและระดับประเทศ
6. ใช้สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันตุลาการและองค์กรสตรีมุสลิมที่มีอยู่ในสาม
จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นกลไกในการขับเคลื่อนและพัฒนาบทบาทของสตรีไทย
มุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้สอดคล้องกับบทบาทของเสาหาบียาต

8.2 การอภิปรายผลการวิจัย

จากข้อค้นพบจากการวิจัยเรื่อง “บทบาททางสังคมของเสาหาบียาตในสมัยนบีมุหัมมัด ﷺ
กับการประยุกต์ใช้กับสตรีไทยมุสลิมในสังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย” สามารถ
อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดังนี้

8.2.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทต่างๆ ของเสาหาบียาต
ในยุคสมัยของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ อภิปรายผลได้ดังนี้

จากผลการวิจัยพบว่า เสาหาบียาตในยุคสมัยของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ มีบทบาททั้งในด้าน
สังคมและวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การศึกษาและการเมืองอย่างชัดเจน ภายใต้การรับรู้และเห็นชอบ
จากท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ศาสนาอิสลามไม่ได้จำกัดกรอบบทบาทของสตรีมุสลิม
เฉพาะกิจการภายในบ้าน (Household Affairs) เท่านั้น ในฐานะที่สตรีเป็นประชากรครึ่งหนึ่งของ
สังคมจึงจำเป็นที่จะต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคมร่วมกับบุรุษตามศักยภาพและความพร้อม
ของพวกนางด้วย ซึ่งสอดคล้องกับพระดำรัสของพระองค์อัลลอฮ์ที่ตรัสไว้ความว่า

“และบรรดาศรัทธาชนชายและบรรดาศรัทธาชนหญิงนั้น บางส่วนของพวกเขา
ต่างก็เป็นผู้ช่วยเหลืออีกบางส่วน (เกื้อหนุน ส่งเสริมระหว่างกันและกัน) ซึ่งพวก
เขาจะใช้ให้ปฏิบัติในความดีและห้ามปรามในความชั่ว และพวกเขาจะดำรงไว้ซึ่ง

การละหมาดและจ่ายซะกาต และภักดีต่ออัลลอฮ์และรสูลของพระองค์ จนเหล่านี้
และ อัลลอฮ์จะทรงเอ็นดูเมตตาแก่พวกเขา แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงเดชานุภาพ
ภาพ ผู้ทรงปรีชาญาณ” (Al-Tawbah 9: 71)

จากโองการข้างต้นเป็นที่ประจักษ์ว่าอิสลามไม่ได้แยกภารกิจหรือบทบาทระหว่างบุคคล
ตามเพศภาวะอย่างเด็ดขาดตายตัว กล่าวคือ ผู้หญิงรับผิดชอบเฉพาะภารกิจภายในบ้านเท่านั้น
ส่วนผู้ชายรับผิดชอบภารกิจนอกบ้าน แต่ความจริงแล้วทั้งเพศชายและเพศหญิงจะต้องเกื้อหนุน
ช่วยเหลือและเติมเต็มซึ่งกันและกันเพื่อให้ภารกิจหรือบทบาทของแต่ละบุคคลประสบความสำเร็จ
ทั้งที่เป็นภารกิจที่เกี่ยวกับครอบครัวหรือสังคมส่วนร่วม ในบางกรณีสตรีจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วม
รับผิดชอบโดยตรงต่อสังคม ดังที่อบู ซุกเกาะห์ ได้อธิบายลักษณะการทำงานที่เป็นฟิรฎู กิฟายะฮ์ของ
สตรีซึ่งตอบสนองความจำเป็นทางสังคมว่า บางครั้งเป็นงานที่เป็นเฉพาะทางของสตรีโดยตรง หรือ
การทำงานที่ต้องการการมีส่วนร่วมของสตรี และในบางกรณีเป็นการทำงานซึ่งในลักษณะพื้นฐานเป็น
ของผู้ชายเป็นการเฉพาะ แต่เนื่องจากข้อจำกัดของจำนวนทรัพยากรชาย จึงจำเป็นต้องเสริมด้วย
ทรัพยากรสตรีเข้าไปช่วยเพื่อสนองตอบความจำเป็นของสังคม เช่น อาชีพครู แพทย์ และการ
ให้บริการพยาบาลแก่สตรี การอบรมเลี้ยงดูเด็กๆ การเลี้ยงดูเด็กกำพร้าและเด็กเร่ร่อน รวมถึงการ
ให้บริการอื่นๆ ทางสังคม (Abu Syuqqah, 1999: 2/428-429) ในสมัยของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มี
หลักฐานปรากฏชัดว่ามีบรรดาสะหาบียาตจำนวนไม่น้อยได้ออกญิฮาดสู่สมรภูมิสงครามอย่าง
เคียงบ่าเคียงไหล่กับบุรุษ (Bukhāri: 2879; Muslim: 1812; Al-Wāqidī, n.d.: 1/268-270) ทั้งๆ ที่
การญิฮาดในสมรภูมิสงครามนั้นเป็นหน้าที่ของบุรุษโดยตรง อีกทั้งบรรดาอุลมาอ์ได้กำหนดความ
เป็นเพศชายเป็นเงื่อนไขหนึ่งของผู้ที่จะออกญิฮาด (Ibn Qudāmah, 1997: 13/8)

ดังนั้นการที่สะหาบียาตเข้าร่วมญิฮาดในสมรภูมิสงครามแสดงให้เห็นว่าสตรีสามารถที่จะ
ช่วยเหลือและเกื้อหนุนในบทบาทที่เป็นภารกิจของบุรุษโดยเฉพาะ แต่มิได้หมายความว่าสตรีทุกคน
สามารถที่จะกระทำได้ตามอำเภอใจอย่างไร้ขอบเขต การที่สตรีจะล่วงล้ำไปในบทบาทเฉพาะที่เป็น
ของบุรุษนั้นนอกจากต้องคำนึงถึงศักยภาพและความพร้อมของนางแล้ว ยังต้องคำนึงถึงความจำเป็น
ของสังคมอีกด้วย ซึ่งเป็นอำนาจของผู้นำรัฐโดยตรงที่จะวินิจฉัยว่าสังคมมีความจำเป็นหรือไม่และ
จะอนุญาตให้พวกนางเข้าร่วมในบทบาทเหล่านั้นหรือไม่ ดังที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้วินิจฉัย
อนุญาตให้นางอุมัยยะฮ์ บินต์ กอัยล์พร้อมกับสตรีจากเผ่าฆิฟาร์กลุ่มหนึ่งเข้าร่วมสงครามคือยบ์
(Ibn Sa'd, 1990: 8/227) แต่ในขณะที่เดียวกันท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้วินิจฉัยไม่อนุญาตให้นางอุมม์
วะรอเกาะห์เข้าร่วมญิฮาดในสงครามบิตรี (Ibn Hajar, 1853: 8/289)

สะหาบียาตแต่ละท่านไม่ได้มีบทบาทเหมือนกันหรืออยู่ในระดับเดียวกันทั้งหมด ทั้งนี้
เพราะว่าศักยภาพและความพร้อมของแต่ละท่านไม่เหมือนกัน แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากสะหาบียาต

ขาดเป็นสาธุศิษย์ที่ได้รับการอบรมสั่งสอนจากท่านนบี ﷺ โดยตรง อีกทั้งพวกนางมีชีวิตอยู่ในบรรยากาศที่หะยูอัฏอรานถูกระทานลงมา ดังนั้นบทบาทและการปฏิบัติของพวกนางจึงอยู่ในกรอบการชี้นำจากอัลกุรอานและท่านนบีมุหัมมัด ﷺ อยู่ตลอดเวลา จึงไม่เป็นข้อสงสัยสำหรับสตรีมุสลิมทุกคนที่จะเจริญรอยตามบทบาทต่างๆ ของเศาะหาบียาตทั้งในด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษาและด้านการเมืองตามศักยภาพและความพร้อมของพวกนางแต่ละคน อย่างไรก็ตามการปฏิบัติตามบทบาทต่างๆ ของเศาะหาบียาตซึ่งไม่ใช่เป็นบทบาทหลักของสตรีนั้นจะต้องอยู่ในกรอบต่อไปนี้

1. จะต้องได้รับอนุญาตจากผู้ปกครองหรือสามีของนาง

โดยหลักพื้นฐานแล้วสตรีจะต้องพำนักอยู่แต่ในบ้านเรือน ดังที่อัลกุรอานได้กล่าวไว้ว่า ﴿وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ﴾ ความว่า “และจงอยู่ในบ้านเรือนของพวกเธอ” (Al-Ahzāb 33:33) อิบน์ กะษีร์ ได้อธิบายโองการนี้ว่า พวกนางจะต้องพำนักอยู่ในบ้านเรือนตลอดเวลา และไม่ออกไปไหนเว้นแต่มีความจำเป็นเท่านั้น (Ibn Kathir, 1999b: 6/409) อิบน์ บักร์ อัลญุศศอส กล่าวว่า โองการนี้เป็นหลักฐานแสดงว่าสตรีจะต้องพำนักอยู่แต่ในบ้านเรือน และห้ามออกจากบ้าน (Zaydān, 1993: 4/31) อัลอะลูสีย์ กล่าวว่า โองการดังกล่าวนี้พระองค์อัลลอฮ์ทรงบัญชาให้พวกนางพำนักอยู่แต่ในบ้านเรือน ซึ่งเป็นคำสั่งที่บัญชาให้แก่สตรีโดยรวม (Al-Alūsī al-Baghdādī, n.d.: 22/6) อิบน์ คัยมียะฮ์กล่าวว่า คำสั่งที่ให้สตรีพำนักอยู่แต่ในบ้านนั้นไม่ได้ปฏิเสธการออกจากบ้านของนางเพื่อสนองตอบคำสั่งอื่นๆ เช่น การออกจากบ้านเพื่อไปทำฮัจญ์ หรืออุมเราะฮ์ หรือการออกเดินทางพร้อมกับสามีของนาง ทั้งนี้เพราะว่าโองการ ﴿وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ﴾ ถูกประทานลงมาในช่วงที่ท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ยังมีชีวิตอยู่ และหลังจากโองการนี้ถูกประทานลงมาแล้วท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ก็ยังพาบรรดาภรรยาของท่านเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์อัลอะคัจญ์ด้วย (Zaydān, 1993: 7/289)

โดยหลักการเบื้องต้นแล้วสตรีควรพำนักอยู่แต่ในบ้านเรือน ไม่ควรที่จะออกไปไหนเว้นแต่มีความจำเป็นทางชะรีอะฮ์ และจะต้องได้รับอนุญาตจากผู้ปกครองหรือสามีของนาง ในตำราศอฮีห์บุคอรีย์ในบทที่ว่าด้วย “การแต่งงาน” มีบทย่อยบทหนึ่งว่าด้วย “การขออนุญาตของสตรีต่อสามีของนางเพื่อออกไปยังมัสยิดหรือสถานที่อื่นๆ” ซึ่งในบทนี้บุคอรีย์ได้นำเสนอหะดีษบทหนึ่งความว่า “เมื่อสตรีของพวกเจ้าได้ขออนุญาตจากพวกเจ้าเพื่อไปยังมัสยิด พวกเจ้าอย่าได้ขัดขวางนาง” (Bukhārī: 5238) จากหะดีษบทนี้บุคอรีย์ต้องการสื่อให้เห็นว่าแม้แต่การจะออกไปยังมัสยิดสตรีก็ต้องขออนุญาตจากผู้ปกครองหรือสามีของนาง ดังนั้นการที่นางจะออกนอกบ้านไปยังสถานที่อื่นๆ ที่ชะรีอะฮ์อนุมัติก็จะต้องขออนุญาตเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นสิทธิของสามีที่จะให้ภรรยาอยู่แต่ในบ้าน ดังที่มีหะดีษรายงานจากอิบน์ อุมร์ ﷺ กล่าวว่า

((رأيت امرأة أتت إلى النبي صلى الله عليه وسلم وقالت: يا رسول الله ما حق الزوج على زوجته؟ قال: حقه عليها أن لا تخرج من بيتها إلا بإذنه، فإن فعلت لعنها الله، وملائكة الرحمة، وملائكة الغضب، حتى تتوب أو ترجع، قالت: يا رسول الله وإن كان لها ظلم؟ قال: وإن كان لها ظلم))

ความว่า “ฉันเห็นสตรีคนหนึ่งเข้าพบท่านนบี ﷺ และนางได้ถามว่า “โอ้ท่านรสูลลลอฮฺ สิทธิของสามีเหนือภรรยาของเขามีอะไรบ้าง?” ท่านนบีตอบว่า “สิทธิของสามีเหนือภรรยาของเขา คือ นางจะไม่ออกจากบ้านเว้นแต่ได้รับอนุญาตจากเขา แต่ถ้าหากนางละเมิดพระองค์อัลลลอฮฺ บรรดา มะลาอิกะฮ์ที่ทรงเมตตา และมะลาอิกะฮ์ที่ทรงกริ้ว โกรธจะสาปแช่งนาง จนกว่านางจะกลับตัวและ ขออภัยโทษ” นางถามอีกว่า “โอ้ท่านรสูลลลอฮฺ หากแม้ว่าเธอเป็นผู้ธรรมต่อภรรยาของเขาก็ตาม กระนั้นหรือ?” ท่านนบีตอบว่า “ใช่ แม้ว่าคุณเป็นผู้ธรรมต่อภรรยาของเขาก็ตาม” (Al-Nawawī, n.d.: 18/95)

ในทัศนะของอัลชาฟีอียะฮ์เห็นว่าเป็นสิทธิของสามีที่จะไม่อนุญาตให้ภรรยาออกจากบ้าน แม้แต่การออกไปยังมีสติก็ตาม ส่วนทัศนะของอัลหะนะฟีละฮ์เห็นว่า ะหะรอมาสำหรับภรรยาที่จะ ออกนอกบ้านโดยไม่ได้รับอนุญาตจากสามี เพราะสิทธิของสามีนั้นเป็นสิ่งที่วาญิบ การละทิ้งสิ่งที่ วาญิบโดยการทดแทนกับสิ่งที่ไม่วาญิบนั้น ไม่สามารถกระทำได้ (Zaydān, 1993: 7/290)

แม้ว่าการอนุญาตให้สตรีออกนอกบ้านเป็นสิทธิโดยตรงของผู้ปกครองหรือสามีของพวก นาง แต่อย่างไรก็ตามท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ได้พยายามเข้าไปแทรกแซงสิทธินี้โดยการกำชับให้ บรรดาผู้ปกครองและสามีของพวกนางควรอนุญาตให้พวกนางออกไปละหมาดที่มีสติเมื่อพวก นางร้องขอ (Bukhārī: 899, 900, 5238; Muslim: 442, 4/136, 4/139) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าท่ามกลาง คำสั่งที่เข้มงวดให้สตรีพำนักอยู่แต่ภายในบ้านเรือนเพื่อสนองตอบสิทธิของสามีนั้น ท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ยังเปิดช่องและให้โอกาสแก่สตรีที่มีศักยภาพและความพร้อมสามารถออกสู่สังคมภายนอก ได้ภายใต้การอนุญาตของผู้ปกครองหรือสามีของนาง ในเมื่อการออกไปละหมาดที่มีสติของพวก นางเป็นสิ่งที่ควรอนุญาต ดังนั้นการที่พวกนางออกจากบ้านเพื่อเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมอื่นๆ ที่ จำเป็นต่อสังคมยิ่งควรอนุญาตมากกว่า เช่น การออกไปให้บริการสาธารณสุขแก่สังคม ออกไป วรรณคดีส่งเสริมความดีและห้ามปรามความชั่ว ออกไปให้การศึกษาแก่สังคมและผู้ด้อยโอกาส ช่วยเหลือเด็กกำพร้าและหญิงหม้าย เป็นต้น เพราะกิจกรรมเหล่านี้ย่อมมีความสำคัญและเป็น ประโยชน์ในเชิงสังคมมากกว่าการไปละหมาดญะมาอะฮ์ที่มีสติของพวกนางอย่างแน่นอน

2. ไม่ก่อให้เกิดฟิตนะฮ์ต่อตัวนางเองหรือต่อผู้อื่นอันเนื่องจากการออกจากบ้านของนาง

บทบัญญัติเกี่ยวกับการออกจากบ้านของสตรีโดยทั่วไปขึ้นอยู่กับความเป็นไปได้ที่อาจเกิดฟิตนะฮ์ กล่าวคือ หากการออกจากบ้านของพวกนางเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายก็สามารถที่จะห้ามไม่ให้พวกนางออกจากบ้านได้ แต่ถ้าหากไม่เกิดความเสียหายใดๆ ก็สามารถอนุญาตให้พวกนางออกจากบ้านได้ (Ibn Hanbal, 2002: 153) ซึ่งโดยทั่วไปแล้วฟิตนะฮ์ของสตรีอาจเกิดขึ้นจาก 2 ปัจจัยสำคัญคือ การแต่งกาย และการปะปนคลุกคลีหรืออยู่ตามลำพังกับเพศตรงกันข้ามที่สามารถแต่งงานได้ ดังนั้นเมื่อนางออกจากบ้านนอกจากจะต้องแต่งกายปกปิดเอารอดอย่างถูกต้องตามหลักชะรีอะฮ์แล้ว นางจะต้องไม่สวมใส่เสื้อผ้าที่รัดรูปเกินไป (Al-Bayhaqī, 2003: 2/331) ไม่ใส่น้ำหอม (Abū Dāwūd: 4173) ไม่สวมใส่เครื่องแต่งกายที่เหมือนกับเพศชาย (Bukhārī: 5885) หรือเหมือนกับเครื่องแต่งกายของสตรีผู้ปฏิเสธ (Muslim: 2077) และจะต้องไม่เปลือยกายที่โดดเด่นดึงดูดสายตาผู้พบเห็น (Ibn Mājah: 3607) เป็นต้น นอกจากนี้การทำงานของนางจะต้องไม่เปลือยกายที่จะต้องอยู่ตามลำพังกับเพศชายที่แต่งงานได้ (Al-Tirmidhī: 1171) และนางจะต้องรักษาระยะห่างการปะปนคลุกคลีกับเพศชาย ทั้งนี้ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สั่งห้ามไม่ให้สตรีปะปนอยู่กับผู้ชายแม้กระทั่งการเดินบนถนนในขณะที่กลับมาจากมัสยิดก็ตาม (Abū Dāwūd: 5272)

สำหรับสังคมมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ผู้วิจัยเห็นว่า ไม่ควรที่จะอ้างเรื่องฟิตนะฮ์เพื่อกีดกันไม่ให้สตรีมุสลิมออกจากบ้านเพื่อไปมีบทบาทในสังคมภายนอก ทั้งนี้เพราะว่าบริบทวัฒนธรรมและประเพณีของสังคมมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้เปิดกว้างให้สตรีออกสู่สังคมภายนอกอย่างเสรีอยู่แล้ว ซึ่งจะพบว่าผู้คนที่ถูกพล่านในห้างสรรพสินค้าหรือในตลาดสดทั้งในฐานะที่เป็นแม่ค้าหรือลูกค้าส่วนใหญ่ล้วนแต่เป็นสตรีทั้งสิ้น แม้แต่ในสำนักงานต่างๆ ทั้งของรัฐและเอกชนมีสตรีร่วมทำงานอยู่ด้วยทั้งสิ้น ดังนั้นจึงไม่เป็นตรรกะเป็นอย่างยิ่งที่จะไม่อนุญาตให้สตรีออกจากบ้านเพื่อไปมีบทบาทต่างๆ ที่จำเป็นต่อสังคมโดยอ้างถึงฟิตนะฮ์ที่อาจเกิดขึ้น แต่ในขณะที่เดียวกันกลับอนุญาตให้สตรีออกจากบ้านเพื่อไปจับจ่ายในตลาดหรือตระเวนเที่ยวห้างอย่างเสรีโดยไม่คำนึงถึงในเรื่องฟิตนะฮ์แต่อย่างใด

3. ไม่ทำให้ภารกิจหลักของนางบกพร่องหรือสูญเสีย

ภารกิจหลักของสตรีคือ การดูแลงานบ้าน เลี้ยงดูลูกๆ และปรนนิบัติต่อสามี (Bukhārī: 2554) ซึ่งเป็นภารกิจในระดับครอบครัวทั่วไป สตรีทุกคนจะต้องให้ความสำคัญและสนองตอบภารกิจหลักเหล่านี้อย่างสมบูรณ์ก่อนที่จะเข้าไปสู่บทบาทที่จำเป็นต่อสังคม เพราะครอบครัวเป็นหน่วยสำคัญที่สุดของสังคม หากหน่วยครอบครัวล้มเหลวสังคมก็จะล้มเหลวตามไปด้วย ดังนั้นเมื่อสตรีจำเป็นจะต้องเลือกกระทำระหว่างภารกิจครอบครัวกับภารกิจทางสังคมในเวลาเดียวกันย่อม

จะต้องเลือกภารกิจครอบครัวเป็นอันดับแรก เพราะเป็นภารกิจหลักและภารกิจหลักก่อนมาก่อนภารกิจรอง อย่างไรก็ตามระดับความผูกมัดกับภารกิจหลักในครอบครัวของสตรีแต่ละคนมีความแตกต่างกันตามสถานภาพและบริบทของประเพณีของแต่ละสังคม สตรีที่มีสถานภาพเป็นโสดย่อมมีความผูกมัดกับภารกิจครอบครัวน้อยกว่าสตรีที่มีสถานภาพเป็นภรรยา และภรรยาที่ไม่มีลูกย่อมมีความผูกมัดกับภารกิจครอบครัวน้อยกว่าภรรยาที่มีลูก สตรีบางคนได้จ้างเครือญาติมาช่วยเลี้ยงดูลูกหรือดูแลงานบ้านในขณะที่นางออกไปทำงานรับใช้สังคมนอกบ้าน ซึ่งเป็นการสร้างงานแก่คนอีกกลุ่มหนึ่งในขณะที่เดียวกันนางสามารถสนองตอบความต้องการของสังคมได้โดยไม่ทำให้ภารกิจหลักของนางในครอบครัวสูญหายไป ดังนั้นการกำหนดครอบครัวความผูกมัดกับภารกิจหลักของสตรีแต่ละคนไม่สามารถกำหนดเป็นเกณฑ์ตายตัวได้ซึ่งขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละครอบครัวและประเพณีการปฏิบัติของแต่ละสังคม

8.2.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 2. เพื่อศึกษาระดับการปฏิบัติตามบทบาทเสาะหาบียาต ของสตรีไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยในปัจจุบัน อภิปรายผลได้ดังนี้

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า สตรีไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยได้ปฏิบัติตามบทบาทของเสาะหาบียาตทั้ง 4 ด้าน คือด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษาและด้านการเมืองอยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = 3.37$, S.D. = .88) ทั้งนี้เนื่องจากสังคมไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยขาดองค์ความรู้เกี่ยวกับบทบาทของเสาะหาบียาตเป็นสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นที่มากที่สุดของผู้ทรงคุณวุฒิที่ตอบแบบสัมภาษณ์เชิงลึกว่า การขาดองค์ความรู้เกี่ยวกับบทบาทของเสาะหาบียาตเป็นเหตุทำให้สตรีมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้แสดงบทบาทไม่สอดคล้องกับบทบาทของเสาะหาบียาต ประกอบกับบริบทสังคมมุสลิมในประเทศไทยเป็นเพียงสังคมชนกลุ่มน้อยที่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่ใช่เป็นประเทศอิสลาม ซึ่งส่งผลทำให้สตรีมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีระดับการปฏิบัติตามบทบาทของเสาะหาบียาตน้อยลง

แต่อย่างไรก็ตาม ทุกบทบาทของเสาะหาบียาตที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ไม่ได้หมายความว่าสตรีมุสลิมทุกคนจะต้องถือปฏิบัติหรือจะต้องแสดงบทบาทนั้นให้สูงขึ้นเสมอไป ทั้งนี้เพราะว่ายุคสมัยแตกต่างกันและบริบทความจำเป็นของสังคมหรือของแต่ละปัจเจกบุคคลไม่เหมือนกัน การนำแต่ละบทบาทของเสาะหาบียาตมาใช้ในสังคมจะต้องคำนึงถึงบริบทองค์ความรู้และความพร้อมของสังคมเป็นสำคัญ องค์ความรู้เกี่ยวกับสตรีของแต่และกลุ่มคนในสังคมมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความแตกต่างกัน ดังนั้นการที่จะส่งเสริมให้สตรีมีบทบาทใดบทบาทหนึ่งให้มาก

ขึ้นหรือน้อยลงจึงจำเป็นจะต้องศึกษาว่าสังคมมีบริบทองค์ความรู้ในบทบาทดังกล่าวนั้นอย่างไร และสังคมมีความพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงมากน้อยเพียงใด หากมีเช่นนั้นแล้วการพัฒนาบทบาทของสตรีไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้แทนที่จะเป็นไปในเชิงบวกอย่างสร้างสรรค์ตามที่ควรจะเป็นกลับกลายเป็นการสร้างรอยร้าวและความแตกแยกในสังคมให้มากขึ้น

สาเหตุสำคัญที่ทำให้สตรีไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่ได้ปฏิบัติตามบทบาทเสาหาบียาตเท่าที่ควรพบว่ามี 2 ปัจจัยหลัก คือปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก สำหรับปัจจัยภายในมี 3 ประการที่สำคัญ ดังนี้คือ

1. ขาดองค์ความรู้เกี่ยวกับเสาหาบียาต ซึ่งสังคมมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในทุกระดับชั้นยังขาดองค์ความรู้ในมิติต่างๆ เกี่ยวกับเสาหาบียาตเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์ความรู้ที่ผ่านกระบวนการกลั่นกรองตามวิถีวิธีที่ถูกต้องและสามารถนำมาปฏิบัติใช้ในสังคมได้โดยไม่ก่อให้เกิดความแตกแยก

2. ผู้นำมุสลิมในทุกระดับของสังคมยังไม่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาบทบาทสตรีไทยมุสลิมเท่าที่ควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำทางศาสนาซึ่งควรเป็นแบบอย่างในการขับเคลื่อนการพัฒนาบทบาทสตรีไทยมุสลิมให้แก่ผู้นำท้องถิ่นอื่นๆ เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น เพราะการพัฒนาบทบาทของสตรีมุสลิมบางอย่างเกี่ยวข้องกับมิติความเชื่อทางศาสนาและประเพณีการปฏิบัติของสังคม ซึ่งในเรื่องศาสนา สังคมมุสลิมส่วนใหญ่มีความศรัทธาและเชื่อฟังผู้นำศาสนามากกว่าผู้นำองค์กรการปกครองอื่นๆ

3. กลไกต่างๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่สังคมมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เช่น สถาบันการศึกษาอิสลามซึ่งประกอบด้วยปอเนาะ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามและมหาวิทยาลัยที่มีการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับอิสลาม สถาบันศาสนาซึ่งประกอบด้วยคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด สถาบันตุลาการซึ่งประกอบด้วยคาโต๊ะยุติธรรม ตลอดจนองค์กรการเคลื่อนไหวอื่นๆ ของสตรีมุสลิมยังไม่ได้ร่วมพลังขับเคลื่อนการพัฒนาบทบาทสตรีมุสลิมให้เป็นที่ศทางเดียวกันเท่าที่ควร ซึ่งทำให้การพัฒนาพลังการสร้างสรรค์ของสตรีมุสลิมเกิดขึ้นอย่างกะปริบกะปรอยและไร้พลังการต่อรอง ซึ่งยากที่จะประสบความสำเร็จได้

ส่วนปัจจัยภายนอกพบว่ามี 3 ประการที่สำคัญ ดังนี้คือ

1. อิทธิพลของสื่อกระแสหลักทั้งที่เป็นโทรทัศน์ อินเทอร์เน็ตและสิ่งตีพิมพ์อื่นๆ ที่โฆษณาชวนเชื่อและชี้้นำให้สังคมโลกทั่วไป โดยเฉพาะสังคมมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ยอมรับการพัฒนาแนวใหม่ที่วางอยู่บนพื้นฐานจริยธรรมสังคมผิดแบบของตะวันตก จนทำให้สังคมมุสลิมบางส่วนเข้าใจว่าความเจริญคือ ความเป็นตะวันตก (Westernization) ซึ่งทำให้สตรีไทยมุสลิมใน

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยมีบทบาทที่ไขว้เขวออกจากบทบาทที่พึงประสงค์ในอิสลามหรือบทบาทของเสาหาบียาต

2. วัฒนธรรม ประเพณีและค่านิยมหลักที่ไม่สอดคล้องกับอิสลามของสังคมชนส่วนใหญ่ของประเทศเข้ามารุกรานและมีอิทธิพลครอบงำบทบาทของสตรีไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งเป็นสังคมชนกลุ่มน้อยของประเทศ

3. อิทธิพลของแนวคิดเซคคิวลาร์ที่ครอบงำแนวคิดทางการศึกษาอิสลามของสังคมมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จนเกิดความเข้าใจอิสลามในกรอบที่คับแคบเน้นหนักเฉพาะในเรื่องพิธีกรรมศาสนาหรืออิมาดะฮ์เป็นหลัก โดยละเลยในเรื่องของสังคมและสตรี ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของฟารูกีย์ที่เห็นว่าการเสื่อมสลายของประชาชาติมุสลิมเกิดจากความเชื่อและเจตคติที่มุสลิมปฏิเสธและมิได้ให้ความสำคัญกับกิจการต่างๆ ที่เกี่ยวกับโลก ซึ่งฟารูกีย์เห็นว่า แนวคิดการปฏิเสธกิจการทางโลกนั้นเป็นหลักคำสอนที่ขัดกับอิสลามอย่างชัดเจน ผลที่เกิดขึ้นจากแนวคิดดังกล่าวนี้คือ มุสลิมจะเมินเฉยโดยขาดความกระตือรือร้นในการที่จะพัฒนากิจการต่างๆ ที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ซึ่งแน่นอนแนวคิดเหล่านั้นย่อมมีผลกระทบต่อประชาชาติมุสลิมทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลกระทบที่มีต่อสตรีมุสลิมมีความรุนแรงหลายเท่า จนในที่สุดสตรีมุสลิมจำต้องยอมรับในบทบาทเฉพาะที่เกี่ยวกับกิจการในครอบครัวเป็นหลัก (Faruqi, 1969; 1974 อ้างถึงใน ยูโซะ ตาละ, 2555: 360)

8.2.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 3. เพื่อสังเคราะห์ข้อเสนอแนะในการพัฒนาบทบาทสตรีไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยให้สอดคล้องกับบทบาทของเสาหาบียาต อภิปรายผลได้ดังนี้

จากผลการวิจัยพบข้อเสนอแนะที่เป็นแนวทางที่สำคัญในการพัฒนาบทบาทสตรีไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้สอดคล้องกับบทบาทของเสาหาบียาต ดังนี้คือ

1. รณรงค์ เผยแผ่องค์ความรู้เกี่ยวกับเสาหาบียาต
2. สร้างความเข้าใจและความตระหนักแก่ผู้นำมุสลิมในความจำเป็นที่จะต้องส่งเสริมบทบาทสตรีมุสลิมตามบทบาทของเสาหาบียาต
3. สร้างผู้นำสตรีมุสลิมรุ่นใหม่ที่มีความรู้ทั้งตัวบทและบริบท
4. พัฒนานวัตกรรมการศึกษาอิสลามตามเจตนารมณ์และเป้าหมายของการศึกษาในอิสลาม
5. เปิดพื้นที่ให้สตรีมุสลิมมีส่วนร่วมในองค์กรศาสนาให้มากขึ้น

6. ใช้สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันตุลาการและองค์กรสตรีมุสลิมที่มีอยู่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นกลไกในการขับเคลื่อนและพัฒนาบทบาทของสตรีไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้สอดคล้องกับบทบาทของเสาหาบียาต

การนำสตรีมุสลิมกลับไปสู่การปฏิบัติของเสาหาบียาตในอดีตเป็นหนทางหนึ่งที่สำคัญในการขยับยั้งสภาวะการตกต่ำของสตรีมุสลิมในปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับความคิดของอิบนุ ตัยมียะฮ์ (เสียชีวิตปี ค.ศ. 1328) ที่กล่าวไว้ว่า หนทางเดียวที่จะสามารถกอบกู้และเยียวยาสภาวะความตกต่ำของประชาชาติมุสลิมในปัจจุบันได้ก็คือ การหวนกลับไปสู่การทำ ความเข้าใจและปฏิบัติตามมุสลิมในยุคดั้งเดิม (The Normative Practices) (Bin Haji Othman, 1993: 114) ซึ่งยุคดั้งเดิมที่สุดและประเสริฐที่สุดในประวัติศาสตร์อิสลามก็คือ ยุคสมัยของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ

เป็นที่ยอมรับว่าสังคมมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยในทุกกระดับชั้นมีองค์ความรู้เกี่ยวกับเสาหาบียาตในระดับที่น้อยมาก แม้ว่าในพื้นที่สามจังหวัดชายภาคใต้มีสถาบันการศึกษาอิสลามเป็นจำนวนมาก กล่าวคือมีปอเนาะจำนวน 255 แห่ง (อับดุลชะกูร์ บินซาฟี อีฮ์, 2009) มีโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจำนวน 157 แห่ง (มูฮัมมัดรูยานี บากา, 2554: 2) และมีมหาวิทยาลัยที่มีการเรียนการสอนเกี่ยวกับอิสลามอีกจำนวน 4 แห่ง แต่ยังไม่ปรากฏมีการศึกษาที่เกี่ยวกับเรื่องสตรีมุสลิมศึกษาที่เป็นระบบมีหลักสูตรที่ชัดเจน ในขณะที่โลกตะวันตกมีการพัฒนาการศึกษาเกี่ยวกับสตรี (Women Studies) อย่างรวดเร็วมาก เฉพาะในประเทศสหรัฐอเมริกาประเทศเดียวมีการจัดการศึกษาเรื่องสตรีมากถึง 395 แห่ง (ยูโซะ ตาละ, 2555: 347) ด้วยเหตุนี้จึงไม่แปลกที่สังคมมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้าถึงองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องสตรี สตรีมุสลิมหรือเสาหาบียาต ได้น้อยมาก ความจริงแล้วสถานภาพ บทบาทและสิทธิของสตรีในอิสลามเป็นสถานภาพที่กำหนดโดยศาสนานบนพื้นฐานของหลักคำสอนของอัลกุรอานและสุนนะฮ์ของนบีมุหัมมัด ﷺ ดังนั้นการเพิกเฉยหรือการปฏิเสธสถานภาพและสิทธิของสตรีในอิสลามนั้นเสมือนหนึ่งเป็นการปฏิเสธหลักการของอิสลามโดยตรง (ยูโซะ ตาละ, 2555: 353)

การรับรู้ใหม่เกี่ยวกับบทบาทสตรีในอิสลาม ไม่เพียงแต่ทำทนายเฉพาะสังคมมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เท่านั้น แต่เป็นการทำทนายต่อโลกมุสลิมโดยรวมซึ่งปรากฏขึ้นตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 18 โดยนักคิดมุสลิมแนวปฏิรูป (Muslim Reformist) ฟารูกีย์ ได้กล่าวถึงจุดเริ่มต้นของการรับรู้ใหม่เกี่ยวกับบทบาทสตรีในอิสลามว่า การนำเสนอกระบวนการคิดที่อิสระภายใต้กรอบความคิดของอิสลามและการปฏิรูปสถาบันต่างๆ ผู้ความเป็นสมัยใหม่ภายใต้การเปลี่ยนแปลงบริบททางสังคมเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการรับรู้ใหม่ในบริบทที่เป็นบทบาทของผู้หญิงในอิสลาม (ยูโซะ ตาละ, 2555: 363-364) ในปี ค.ศ. 1980 มีการจัดสัมมนาานาชาติที่ประเทศสวีเดนเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในอิสลาม จัดโดยคณะกรรมการนักกฎหมายนานาชาติ (International Commission of

Jurists) ร่วมกับมหาวิทยาลัยคูเวตและสมาพันธ์นักกฎหมายอาหรับ ซึ่งส่วนหนึ่งของผลการสัมมนา มีมติเรียกร้องให้ประเทศมุสลิมทั้งหลายร่วมกันพิทักษ์สิทธิและสถานภาพสตรีในประเด็นต่างๆ ต่อไปนี้

1. เรียกร้องให้ประเทศมุสลิมทุกประเทศจัดให้มีกฎหมายรองรับสิทธิทางการเมืองของสตรีตามที่อิสลามได้รับรองไว้ ซึ่งประกอบด้วยสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง สิทธิในการเสนอตัวเพื่อลงเลือกตั้ง สิทธิในการได้รับการแต่งตั้งในตำแหน่งที่เป็นสาธารณะ สิทธิในการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย เป็นต้น
2. ให้ประเทศมุสลิมทุกประเทศปรับปรุงกฎหมายและอบรมบรรดาผู้พิพากษาเพื่อให้สามารถพิทักษ์สิทธิสตรีตามที่อิสลามรับรองไว้
3. ควรจัดตั้งคณะกรรมการชุดต่างๆ เพื่อศึกษาปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวกับสถานภาพของสตรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานการณ์ที่เกี่ยวกับการศึกษา การประกอบอาชีพ และสถานภาพส่วนบุคคลของพวกนาง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าสิทธิสตรีได้รับการเคารพอย่างจริงจังภายใต้หลักการกฎหมายอิสลาม
4. สิทธิสตรีจะต้องได้รับการพิทักษ์ในระดับเดียวกันกับสิทธิมนุษยชน จึงเรียกร้องรัฐบาลอิสลามและรัฐบาลอาหรับทั้งหลายร่วมกันลงสัตยาบันในอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่ไม่ขัดกับทัศนะของอิสลามที่มีต่อสตรี การลงสัตยาบันดังกล่าวนี้นอกจากเพื่อส่งเสริมการให้การเคารพในระดับนานาชาติต่อสิทธิดังกล่าวแล้ว ยังเป็นการยืนยันถึงความเป็นแนวทางของอิสลามในบทบาทการส่งเสริมสิทธิมนุษยชนอีกด้วย (Bin Haji Othman, 1993: 120-121)

ข้อสรุปจากการสัมมนาดังกล่าวข้างต้นเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามของโลกมุสลิมในการเปิดการรับรู้ใหม่เกี่ยวกับบทบาทสตรีในอิสลาม โดยผ่านกระบวนการทางกฎหมาย การรับรู้ใหม่เกี่ยวกับบทบาทผู้หญิงในอิสลามจะสำเร็จได้จำเป็นต้องให้เกิดการเรียนรู้ในกระบวนการปฏิรูป 3 เรื่องที่สำคัญคือ การปฏิรูปด้านสังคม-การเมือง (Socio-political Reform) การปฏิรูปด้านการศึกษา (Educational Reform) และความต้องการของประชาชาติอิสลามกับการพัฒนากรอบแนวคิดเกี่ยวกับอิสลาม (The needs of the Ummah and the Islamic Perspective Development) (ยูโซะ ดาละ, 2555: 364)

สำหรับการศึกษาศาสนาในสังคมมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รับอิทธิพลโดยตรงจากปอเนาะหรือโต๊ะครู (Narongraksakhet, 2005: 106) ซึ่งเน้นหนักในเรื่องบทบัญญัติและพิธีกรรมศาสนา (อิบาเดฮ์) โดยละเอียดในเรื่องของสังคมและสตรี อีกทั้งเป็นการศึกษาที่อยู่ภายใต้กรอบอิทธิพลของผู้ชายเป็นใหญ่ที่จำกัดบทบาทของสตรีมุสลิมเฉพาะในเรื่องครอบครัวเท่านั้น

ดังนั้นการปฏิรูปการศึกษาโดยการปลดแอกสตรีออกจากการไม่รู้หนังสือ (Women's Illiteracy) พร้อมกับบรรณรักษ์เผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับเสาะหาปิยาดในทุกมิติอย่างทั่วถึงทุกระดับของสังคมจึงเป็นแนวทางที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาบทบาทของสตรีไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประชาชาติมุสลิมจะพัฒนาก้าวไปข้างหน้าไม่ได้หากสตรีซึ่งเป็นประชากรครึ่งหนึ่งของสังคมยังคงอยู่ในสภาพที่ไม่รู้หนังสือหรือไร้การศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของมุหัมมัด อับดุล (มีชีวิตรหว่างปี ค.ศ. 1849-1905) นักปฏิรูปมุสลิมที่สำคัญท่านหนึ่งซึ่งเห็นว่า ความไม่รู้หนังสือและไร้การศึกษาของสตรีเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่นำพาประชาชาติมุสลิมให้ตกต่ำและเสื่อมถอยลง (Bin Haji Othman, 1993: 117) การพัฒนาที่อยู่บนฐานองค์ความรู้ย่อมมีความยั่งยืนมากกว่าการพัฒนาที่อยู่บนฐานความรู้สึก องค์ความรู้เกี่ยวกับเสาะหาปิยาดที่จะนำมาใช้ในสังคมนั้นจะต้องเป็นองค์ความรู้ที่ผ่านระเบียบวิธีการจัดการความรู้ที่ถูกต้อง ผ่านกระบวนการวิเคราะห์และสังเคราะห์อย่างเป็นระบบ อีกทั้งจะต้องสอดคล้องกับบริบทและความจำเป็นของสังคมอีกด้วย

นอกจากสถาบันการศึกษาแล้ว สถาบันศาสนาเป็นกลไกที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่าสถาบันการศึกษาในการขับเคลื่อนการพัฒนารูปแบบสตรีมุสลิมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้สอดคล้องกับบทบาทของเสาะหาปิยาด เพราะเป็นสถาบันที่มีความใกล้ชิดและได้รับความศรัทธาไว้วางใจและผูกพันกับสังคมมากที่สุด การขับเคลื่อนการพัฒนารูปแบบสตรีมุสลิมให้ประสบความสำเร็จได้นั้น สถาบันศาสนานอกจากต้องมีเจตจำนงอย่างชัดเจนที่จะพัฒนาส่งเสริมบทบาทสตรีมุสลิมแล้ว การขับเคลื่อนจะต้องเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับสถาบันและองค์กรอื่นๆ อีกด้วย แต่อย่างไรก็ตามในปัจจุบันพบว่า ไม่ปรากฏเห็นสตรีไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้าไปมีส่วนร่วมในองค์กรศาสนาทั้งในระดับหมู่บ้าน เช่น คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด หรือระดับจังหวัด เช่น คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ใดๆ ที่องค์กรเหล่านี้เป็นองค์กรบริหารกิจการอิสลามที่มีความใกล้ชิดกับสังคมมากที่สุด ในฐานะที่สตรีมุสลิมเป็นประชากรครึ่งหนึ่งของสังคมพวกนางจึงสมควรเข้าไปมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการบริหารกิจการอิสลามร่วมกับบุรุษด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจการที่เกี่ยวข้องกับสตรีเป็นการเฉพาะและเชื่อว่าสตรีย่อมสามารถเข้าใจและเข้าถึงสตรีด้วยกันเองมากกว่าคนอื่น การเข้าไปมีส่วนร่วมของสตรีในองค์กรศาสนาไม่ได้หมายความว่าสตรีเข้าไปแย่งชิงพื้นที่และอำนาจของบุรุษ แต่เป็นการเสริมแต่งและสร้างสรรค์งานให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะการบริหารกิจการอิสลามในสังคมโดยเพศชายเพียงเพศเดียวนั้น บางครั้งไม่อาจเติมเต็มความต้องการของสังคมได้อย่างเต็มร้อย นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของสตรีในองค์กรศาสนาทั้งในฐานะคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด หรือคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ไม่ขัดกับพระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พุทธศักราช 2540 นอกจากนี้ท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ได้สั่งห้ามไม่ให้ขัดขวางสตรีที่ประสงค์จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมศาสนา ดังที่มี

หะดีษศอสีห์กล่าวไว้ความว่า “พวกเจ้าอย่าได้ขัดขวางไม่ให้สตรีได้รับส่วนของพวกนางจากการไปมัสยิด หากพวกนางได้ขออนุญาตจากพวกเจ้า” (Muslim: 4/140) จากหะดีษบทนี้สามารถเข้าใจได้ว่าการเข้าไปมีส่วนร่วมของสตรีในองค์กรศาสนาย่อมสมควรสนับสนุนยิ่งกว่าการไปมัสยิดเสียอีก เพราะการเข้าไปมีส่วนร่วมในองค์กรศาสนาของสตรีเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม ในขณะที่การไปมัสยิดนั้นเป็นเพียงประโยชน์เฉพาะบุคคลเท่านั้นเอง หากวิเคราะห์ถึงสาเหตุที่สตรีมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่มีส่วนร่วมในองค์กรศาสนาพบว่ามี 2 ปัจจัยหลักที่สำคัญคือ

1. ความพร้อมของผู้นำมุสลิมที่จะเปิดพื้นที่ให้แก่สตรีเข้าไปมีบทบาทในองค์กรศาสนา ร่วมกับบุรุษ ความพร้อมดังกล่าวนี้จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อผู้นำมุสลิมเข้าใจถึงวิสัยทัศน์อิสลามที่มีต่อสตรีอย่างถูกต้อง ผู้นำมุสลิมที่จะเป็นแกนนำการเปลี่ยนแปลงในเรื่องนี้จะต้องมีองค์ความรู้ในตัวตนเกี่ยวกับสตรีอย่างเพียงพอ พร้อมกับเข้าใจบริบททางสังคมอย่างลุ่มลึกและกว้างไกล อีกทั้งยังสามารถนำข้อปฏิบัติจากสังคมดั้งเดิมในอิสลามมาปรับใช้กับสังคมอิสลามสมัยใหม่ได้อย่างสมดุล

2. ศักยภาพและความพร้อมของสตรีมุสลิมเอง ญะมาลุดดีน อัลอัฟฆอนีนัยักปฏิรูปทางการเมืองที่สำคัญของโลกมุสลิมท่านหนึ่งได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับศักยภาพของสตรีว่า สตรีมีศักยภาพทางปัญญาเท่าเทียมกับบุรุษ แต่ที่ทำให้สตรีมีศักยภาพทางปัญญาด้อยกว่านั้นเป็นผลมาจากโอกาสทางการศึกษาที่แตกต่างกัน หากสังคมได้เปิดโอกาสให้ทั้งสองเพศเข้าถึงการศึกษาอย่างเท่าเทียมกันย่อมทำให้ทั้งสองเพศมีศักยภาพทางปัญญาเท่าเทียมกัน (Bin Haji Othman, 1993: 116)

ดังนั้นการพัฒนาบทบาทสตรีไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้สำเร็จลุล่วงได้นั้นนอกจากต้องพัฒนาศักยภาพและความพร้อมของตัวสตรีมุสลิมเองแล้ว การปรับกระบวนการทัศน์และทัศนคติของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นผู้นำมุสลิมต่อบทบาทใหม่ของสตรีมุสลิมเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่ง

8.3 ข้อเสนอแนะการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง บทบาททางสังคมของเสาหาบียาตในสมัยนบีมุหัมมัด ﷺ กับการประยุกต์ใช้กับสตรีไทยมุสลิมในสังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย ผู้วิจัยมีประเด็นข้อเสนอแนะดังนี้

8.3.1 ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1) จากผลการวิจัยพบว่า เสาหาบียาตในสังคมยุคสมัยของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ มีบทบาทในด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษาและด้านการเมืองอย่างชัดเจนภายใต้การรับรู้ของท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ดังนั้นผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

(1) ด้านสังคมและวัฒนธรรม : ควรสนับสนุนและส่งเสริมสตรีไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีศักยภาพและความพร้อมเข้าไปมีส่วนร่วมกับบุรุษอย่างจริงจังในการพัฒนาสังคมมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เจริญก้าวหน้าและผาสุกมากยิ่งขึ้นภายใต้กรอบของอิสลาม

(2) ด้านเศรษฐกิจ: ควรสนับสนุนให้สตรีมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีความสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้มากยิ่งขึ้น ทั้งในภาคการผลิตและภาคการบริการ ทั้งนี้เพื่อยกระดับทางเศรษฐกิจทั้งในระดับครอบครัวและสังคมมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้สูงขึ้น

(3) ด้านการศึกษา : ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้สตรีมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีการศึกษาสูงขึ้นทั้งในเรื่องศาสนาและสามัญให้สอดคล้องกับบทบาทของพวกนางและความจำเป็นของสังคมมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

(4) ด้านการเมือง : ควรเปิดโอกาสให้สตรีมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีศักยภาพและความพร้อมเข้าไปมีส่วนร่วมในบทบาททางการเมืองให้มากยิ่งขึ้นทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

2) จากผลการวิจัยพบว่า สังคมไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยขาดองค์ความรู้เกี่ยวกับเสาะหาบียาตเป็นอย่างมาก ดังนั้นจึงเห็นควรสถาบันการศึกษาอิสลามที่มีอยู่ในพื้นที่เร่งผลิตองค์ความรู้เกี่ยวกับเสาะหาบียาต โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันการศึกษาชั้นสูงควรให้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเสาะหาบียาตหรือสตรีมุสลิมให้มากขึ้น หรือเปิดการสอนเกี่ยวกับสตรีมุสลิมศึกษา เพื่อผลิตองค์ความรู้ดังกล่าวสู่สังคมมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้มากขึ้น

3) จากผลการวิจัยพบว่า สตรีไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยได้ปฏิบัติตามบทบาทของเสาะหาบียาตในด้านการเมืองอยู่ในระดับต่ำสุด ($\mu = 3.29$, S.D. = .78) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องความสำนึกในการเมืองการปกครอง ซึ่งได้ค่าเฉลี่ยเลขคณิตเท่ากับ 2.89 ดังนั้น จึงเห็นควรให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเร่งสร้างความเข้าใจและความสำนึกในทางการเมืองการปกครองให้แก่สตรีไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และเปิด โอกาสให้สตรีไทยมุสลิมมีส่วนร่วมในบทบาททางการเมืองให้มากขึ้น ตลอดจนส่งเสริมให้สตรีไทยมุสลิมบางท่านที่มีศักยภาพและความพร้อมเข้าสู่เวทีนักการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

4) จากผลการวิจัยพบว่าแนวทางที่สำคัญในการพัฒนาบทบาทสตรีไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้สอดคล้องกับบทบาทของเสาะหาบียาต มีดังนี้คือ 1) รมณรงค์ เผยแผ่องค์ความรู้เกี่ยวกับเสาะหาบียาต 2) สร้างความเข้าใจและความตระหนักแก่ผู้นำมุสลิมในความจำเป็นที่

จะต้องส่งเสริมบทบาทสตรีมุสลิมตามบทบาทของเสาหาบียาต 3) สร้างผู้นำสตรีมุสลิมรุ่นใหม่ที่มีความรู้ทั้งตัวบทและบริบท 4) พัฒนามโนทัศน์การศึกษาอิสลามตามเจตนารมณ์และเป้าหมายของการศึกษาในอิสลาม และ 5) เปิดพื้นที่ให้สตรีมุสลิมมีส่วนร่วมในองค์กรศาสนาให้มากขึ้น ดังนั้นเพื่อให้แนวทางดังกล่าวสามารถดำเนินไปอย่างเป็นรูปธรรมจึงมีข้อเสนอแนะดังนี้

(1) ควรจัดให้มีองค์กรทั้งภาครัฐและภาคประชาชนร่วมกันรับผิดชอบในการดำเนินงานในแต่ละแนวทางดังกล่าวเป็นการเฉพาะ

(2) ควรจัดให้มีองค์กรหรือหน่วยงานที่ทำหน้าที่ประเมินการดำเนินงานเพื่อบรรลุเป้าหมายในแต่ละแนวทางอย่างเป็นระบบพร้อมเปิดเผยผลต่อสาธารณะ

(3) ทั้งองค์กรภาครัฐและองค์กรภาคประชาชนควรมีแผนนโยบายการพัฒนาสตรีมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในทิศทางเดียวกัน

8.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1) การวิจัยในครั้งนี้ได้ออกแบบเพื่อศึกษาบทบาทของเสาหาบียาตและระดับการปฏิบัติตามบทบาทเสาหาบียาตของสตรีไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนเท่านั้น จึงไม่ทราบถึงบทบาทที่เป็นจริงทั้งหมดของสตรีไทยมุสลิมในสังคมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังนั้นเพื่อให้ได้ข้อมูลบทบาทที่เป็นจริงทั้งหมดของสตรีไทยมุสลิมในสังคมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงควรให้มีการศึกษาบทบาทของพวกนางในเชิงลึกแต่ละด้านคือ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา และด้านการเมืองเป็นการเฉพาะต่อไป

2) ควรศึกษากฎหมาย ความเชื่อและประเพณีการปฏิบัติที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาบทบาทสตรีไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้สอดคล้องกับบทบาทของเสาหาบียาต

3) ควรศึกษาทัศนคติของผู้นำมุสลิมต่อการพัฒนาบทบาททางสังคมของสตรีไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้